

Prawo do godności osób autystycznych

Wstęp

Zagadnienie godności człowieka ma znaczenie uniwersalne i ponadczasowe, stąd może być rozpatrywane w wielu aspektach. Zajmuje się nim filozofia, religia, prawo, politologia, humanistyka, psychologia, medycyna, właściwie nie ma nauki, która w większym lub mniejszym stopniu nie odnosiłaby się do godności człowieka, będącej źródłem wszelkich wolności i praw, oraz stanowiącej kryterium oceny wszystkich ludzkich działań¹. Przez lata godność uważano za element pozanormatywny, stanowiący wyłącznie punkt odniesienia do kształtowania lub interpretowania postanowień norm regulujących stosunki międzyludzkie. Obecnie godność stała się kategorią normatywną, zasadą prawa, do której odwołują się dokumenty prawa międzynarodowego i krajowego, określające status prawny jednostki i wpływające na sposób rozumienia norm prawa pozytywnego².

Godność to szczególna wartość człowieka jako osoby pozostającej w relacjach interpersonalnych. Wartość ta uzasadnia i nadaje sens życiu osobowemu i sprawia, że stosunek do własnej osoby jak i grupy, z której dana osoba się wywodzi, jest pozytywny. Autor niniejszego opracowania zdaje sobie sprawę, że posiada wyostrzone subiektywne spostrzeżenie, jednak problemy, z jakimi się boryka przez całe życie, związane np. z edukacją, zdrowiem, pracą, ochroną socjalną, skłaniają go do

---

* Doktorant w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Autor jest jedyną osobą autystyczną w Polsce, która została magistrem prawa (w roku 2015 na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, w ramach studiów stacjonarnych). Użycie pojęcia „godność” w tytule niniejszego opracowania i niepełnosprawność autora mogą sugerować subiektywne podejście, jednak status doktoranta prawa wymaga, by temat opracować w sposób obiektywny, co autor starał się zrobić.

¹ Zob. szerzej: U. Drozdowska et al., *Prawa pacjenta*, Warszawa 2016; S. Katula, *Czynniki i sieć wsparcia społecznego w życiu człowieka*, Toruń 2001; S. Środa, *Idea godności w kulturze i etyce*, Warszawa 1993.

² Zob. szerzej: G. Grzybek, *Etyka rozwoju wychowania*, Rzeszów 2010; Idem, *Rozwój, wychowanie*, Bielsko-Biała 2007, F.J. Mazurek, *Godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka*, Lublin 2001.

stwierdzenia, że prawo do godności osoby ze spektrum autyzmu jest naruszane.

W niniejszym rozdziale zostaną przedstawione regulacje dotyczące prawa do godności, wybrane podmioty chroniące prawo do godności, a także kwestie związane z oceną aktualnych rozwiązań w pod kątem oczekiwań osób z autyzmem i ich prawa do godności.

1. Regulacje prawne dotyczące godności człowieka

Jak już wspomniano wcześniej, godność człowieka przez wiele lat uważano za element pozanormatywny lub ponadnormatywny³, a obecnie stała się ona kategorią prawną. Jurydyczne powołania się na godność człowieka są jednak różne. Niektóre akty prawne odwołują się do godności człowieka dla „aksjologicznego uzasadnienia potrzeby ochrony jednostki ludzkiej”⁴.

Poniżej zostaną zaprezentowane wybrane akty prawne międzynarodowe, regionalne (europejskie) i krajowe (polskie) gwarantujące prawo do godności jednostki ludzkiej. Godność jest dobrem osobistym chronionym przez prawo.

1.1. Godność człowieka w prawie międzynarodowym

W Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, proklamowanej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Rezolucji 217 A (III) z 10 grudnia 1948 r., stwierdzono w preambule, że: „uznanie przyrodzonej godności oraz równych i niezbywalnych praw wszystkich członków wspólnoty ludzkiej jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju świata”, zaś w artykule 1, że „wszyscy ludzie rodzą się równi pod względem swej godności i swych praw. Są oni obdarzeni rozumem

---

³ A. Zieliński, *Pojmowanie godności ludzkiej w świetle praw ekonomicznych i socjalnych*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne: księga jubileuszowa w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2003, s. 47.

⁴ Ibidem.

i sumieniem i powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa”⁵. Najczęściej zwraca się uwagę na pierwsze zdanie art. 1, które mówi o równości i wolności każdej jednostki ze względu na godność człowieka. Bardzo ważne jest sformułowanie, które następuje później, a które często jest pomijane w podejmowanych analizach. Chodzi o sformułowanie, że wszyscy ludzie obdarzeni są rozumem i sumieniem i wobec tego ich postępowanie wobec innych powinno być zgodne z wytycznymi rozumu i sumienia.

Dokumentami ogólnymi uchwalonymi przez ONZ są, obok Deklaracji Praw Człowieka, m.in. Międzynarodowy Pakt Praw Człowieka⁶, do którego zaliczamy: Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (MPPOiP) oraz Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (MPPGSiK) z 1966 r. To konwencje międzynarodowe, które są wiążące dla krajów, które je ratyfikowały (Polska uczyniła to w 1977 r.). Pakty te po części przenikają się i uzupełniają wzajemnie.

Istnieje również Konwencja ONZ o Prawach Osób Niepełnosprawnych ONZ⁷, która została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne 13 grudnia 2006 roku. Rząd RP podpisał ją 20 marca 2007 r., natomiast ratyfikacja nastąpiła dnia 6 września 2012 r.⁸. Jej art. 4 ust. 2 stanowi: „W odniesieniu do praw gospodarczych, socjalnych i kulturalnych, każde Państwo-Strona zobowiązuje się podjąć kroki, w maksymalnym zakresie swoich możliwości i w razie potrzeby, w ramach współpracy międzynarodowej, w celu pełnej realizacji tych praw, bez szkody dla zobowiązań zawartych w niniejszej Konwencji, które mają bezpośrednie zastosowanie, zgodnie z przepisami prawa międzynarodowego”⁹.

---

⁵ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ z dnia 10.12.1948 r., tryb dostępu: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf [08.08.2016]

⁶ Międzynarodowy Pakt Praw Człowieka – zbiorcza nazwa dla dwóch umów międzynarodowych uchwalonych przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 16.12.1966 r., tj. Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku (Dz.U. 1977, Nr 38, poz. 107). oraz Międzynarodowy Pakt Praw Ekonomicznych, Socjalnych i Kulturalnych z dnia 19 grudnia 1966 roku (Dz.U. 1977, Nr 38, poz. 108).

⁷ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych Nowy Jork 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2006 r., poz. 1169).

⁸ Konwencja Organizacji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 6 września 2012 r. (Dz.U. z dnia 25 października 2012 r., poz. 1169).

⁹ Ibidem.

Konwencja zobowiązuje państwa-strony traktowania osób niepełnosprawnych na równi z osobami zdrowymi. Natomiast brak jest w niej podejścia subiektywnego do poszczególnych niepełnosprawności¹⁰.

1.2. Godność człowieka w prawie europejskim

Do aktów o charakterze ogólnym, które dotyczą Europy, a które można odnieść do godności człowieka, należy zaliczyć: Europejską Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹¹, przyjętą przez kraje Rady Europy, pierwotnie w 1950 r. Europejską Kartę Społeczną z 1961 r.¹² czy też Kartę Praw Podstawowych Unii Europejskiej, uchwaloną w 2000 r.¹³.

Stronami Europejskiej Konwencji o ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności są wszystkie państwa należące do Rady Europy. Katalog praw jest zbliżony do katalogu zawartego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ. Wśród praw kulturalnych, zawartych w dokumencie, zawierających wyraźny element tych praw należy wskazać na: prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego (art. 8), wolność myśli, sumienia i wyznania (art. 9), wolność wyrażania opinii (art. 10) oraz prawo do nauki (art. 2 Protokołu 1 do Konwencji). Prawa te w ewidentny sposób mówią o godności.

Europejska Karta Społeczna ma szczególne znaczenie dla osób niepełnosprawnych, ponieważ zawiera społeczne bezpośrednio ich dotyczące. Od 1961 roku zajmuje szczególne miejsce w dorobku

---

¹⁰ Obecnie organizowane są debaty konsultacyjne dotyczące wdrażania konwencji o prawach osób niepełnosprawnych w Polsce. Wybrani doradcy programowi uczestniczyć będą w debatach konsultacyjnych, jakie przeprowadzone zostaną w całym kraju w środowisku osób z całościowymi zaburzeniami rozwoju. Dnia 6 września 2017 r. odbyła się środowiskowa debata konsultacyjna dotycząca osób z całościowymi zaburzeniami rozwojowymi w Warszawie, zorganizowana przez Warmińsko-Mazurski Sejmik Osób Niepełnosprawnych, Lubelskie Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej oraz Kancelaria Prawna Domański Zakrzewski Polinka Sp.k., autor brał czynny udział z ramienia Fundacji „Oswoić Świat” w charakterze doradcy programowego w projekcie „Wdrażanie Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych – wspólna sprawa”.

¹¹ Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (Dz.U. 1993 r., poz. 284 z późn. zm.).

¹² Europejska Karta Społeczna z dn. 18 października 1961 r. (Dz.U. 1999 r., nr 8, poz. 67).

¹³ Karta Praw Podstawowych, tryb dostępu: <http://www.uniaeuropejska.org/karta-praw-podstawowych> [27.02.2015].

normatywnym Rady Europy – wraz z Europejską Konwencją o Ochronie Praw Człowieka tworzy podstawowe ramy europejskiego systemu ochrony praw człowieka, uzupełniając zawarte w Konwencji prawa polityczne i obywatelskie o katalog praw społecznych.

Z kolei Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, po wejściu w życie Traktatu Lizbońskiego w dniu 1 grudnia 2009 r., stała się częścią prawa pierwotnego Unii Europejskiej. W związku z powyższym obywatele Unii Europejskiej mogą powoływać się na nią przed sądami. Obywatele polscy natomiast w pełni nie mogą korzystać z praw zawartych w Karcie (ze względu na tzw. protokół brytyjski¹⁴). Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej uznaje istnienie godności ludzkiej i stanowi, że musi być ona szanowana i chroniona (dotyczy tego pierwszy rozdział Karty, noszący tytuł „Godność”)¹⁵. Preambuła stanowi, że społeczność europejska w tworzeniu coraz silniejszych wzajemnych związków, dbając o duchową i moralną spuściznę, opiera się na takich uniwersalnych wartościach, jak: godność człowieka, wolność, równość i solidarność.

W 1996 roku zatwierdzona została przez Parlament Europejski Karta Praw Osób z Autyzmem¹⁶, która w niektórych krajach wpłynęła na ustanowienie równorzędnych praw osób z autyzmem, przyczyniając się do istnienia lepszego zrozumienia trudności, jakich doświadczają one w życiu codziennym. Art. 6 powyższej karty stanowi o prawie osób z autyzmem do usług, pomocy i wsparcia potrzebnych w prowadzeniu pełnego życia z godnością i niezależnością. Karta praw osób z autyzmem wymaga traktowania osób ze spektrum autyzmu jak ludzi-obywateli, którzy mają prawo do uczestnictwa w rozwoju społeczeństwa zgodnie ze swoim

---

¹⁴ Artykuł 1 ust. 1 Karty Praw Podstawowych stanowi: „Karta nie rozszerza możliwości Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej ani żadnego sądu lub trybunału Polski lub Zjednoczonego Królestwa do uznania, że przepisy ustawowe, wykonawcze lub administracyjne, praktyki lub działania administracyjne Polski lub Zjednoczonego Królestwa są niezgodne z podstawowymi prawami, wolnościami i zasadami, które są w niej potwierdzone”, a ust. 2.: „W szczególności i w celu uniknięcia wątpliwości nic, co zawarte jest w tytule IV Karty nie stwarza praw, które mogą być dochodzone na drodze sądowej, mających zastosowanie do Polski lub Zjednoczonego Królestwa, z wyjątkiem przypadków gdy Polska lub Zjednoczone Królestwo przewidziały takie prawa w swoim prawie krajowym”.

¹⁵ A. Wyrozumka, *Jednostka w Unii Europejskiej*, [w:] *Prawo Unii Europejskiej, Zagadnienia systemowe*, J. Barcz (red.), Warszawa 2002, s. 344 i nast.

¹⁶ *Karta Praw Osób z Autyzmem*, zatwierdzona przez Parlament Europejski, tryb dostępu: <http://www.centrumautyzmu.pl/autyzm/karta-praw-osob-z-autyzmem.html> [06.06.2016].

indywidualnym potencjałem i godnością człowieka¹⁷. Należy podkreślić, że powyższa Karta ma charakter *soft law*, zatem niezbędne jest podjęcie aktów prawnych, które urzeczywistnią prawo do godności osób ze spektrum autyzmu.

1.3. Godność człowieka w prawie krajowym (polskim)

Austriacki konstytucjonalista Herbert Schambeck, analizując podstawowe prawa człowieka w austriackim prawie konstytucyjnym, doszedł do przekonania, że godność stanowi duchowy fundament podstawowych praw człowieka i że miała ona swoją własną genezę w każdym państwie w toku rozwoju jego systemu prawnego.

Jeśli chodzi o Polskę, to wiodącą rolę w gwarantowaniu prawa do godności odgrywa Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹⁸. Już w preambule Konstytucji RP stwierdzono istnienie „przyrodzonej godności człowieka”. Artykuł 30 Konstytucji charakteryzuje ją jako przyrodzone, niezbywalne i nienaruszalne „źródło wolności i praw człowieka i obywatela”. Jest konstytucyjną wartością, która nie może być ograniczona i stanowi jedną z klauzul generalnych będących podstawą interpretacyjną całego systemu prawa. Również rozdział II Konstytucji RP poświęcony jest ochronie godności ludzkiej, a w szczególności podrozdział „Środki ochrony wolności i praw” (art. 77-81)¹⁹. Ochronę godności ludzkiej zapewnia się przede wszystkim przez prawo do sądu, sformułowane w art. 45 Konstytucji RP.

Godność, obok równości i wolności, jest jednym z nadrzędnych praw człowieka, a zarazem jedną z przewodnich zasad określających status jednostki w RP. Na gruncie art. 32 Konstytucji z 2 kwietnia 1997 r.²⁰ można

---

¹⁷ P. Matthews, T. Matthews (red.), *Karta Praw osób z Autyzmem, „Refleksje” i osobiste doświadczenia*, Warszawa 2013, s. 10-11.

¹⁸ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r., art. 67 (Dz.U. Nr 78 poz. 483 ze zm.).

¹⁹ Nie ma w polskim prawie przepisów, które by chroniły godność osoby umierającej. Jest to ważne ze względu na toczące się dyskusje na temat eutanazji, jak też ze względu na problem tzw. „uporczywej terapii”, która przedłuża agonię. Na tym polu nie ma jednoznacznych regulacji prawnych, wszelkie decyzje pozostawia się lekarzom. Godność ludzka w momencie śmierci wymaga osobnego opracowania ze względu na bardzo delikatną materię w tej kwestii – zob. *Godność ludzka w momencie śmierci*, tryb dostępu: http://www.mp.pl/etyka/kres_zycia/46416,rezygnacja-z-uporczywej-terapii-w-swietle-polskiego-prawa [29.07.2016].

²⁰ Konstytucja RP z dn. 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997r., Nr 78, poz. 483).

mówić o równości w znaczeniu materialnym, ponieważ wszystkie podmioty charakteryzujące się cechą istotną, mają być traktowane tak samo. Z zasady tej wynika podmiotowe prawo równego traktowania – ma on wymiar ograniczony. W związku z powyższym potrzebne są konkretne normy prawne, które będą traktować na równi osoby niepełnosprawne z osobami zdrowymi, nie pomijając osób autystycznych.

Jednym z najważniejszych aktów ustawodawczych, na podstawie których osoby niepełnosprawne mogą dochodzić swoich praw (bazujących na konstytucyjnym prawie do godności), jest ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r.²¹. Zmiany w tym akcie nastąpiły 29 października 2010 r. w ustawie o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej, oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych oraz niektórych innych ustaw²². Należy również zwrócić uwagę na ustawę o systemie oświaty z 7 września 1991 r.²³ oraz zarządzenie Nr 29 MEN z dnia 4 października 1993 r.²⁴, dzięki którym osoby niepełnosprawne mają szanse na edukację. Warunki socjalno-bytowe ujęte zostały natomiast w ustawie o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r.²⁵. Sprawy zatrudnienia osób niepełnosprawnych zostały uregulowane w ustawie o zatrudnieniu socjalnym z dnia 13 czerwca 2003 r.²⁶, oraz w ustawie o spółdzielniach socjalnych z dnia 27 kwietnia 2006 r.²⁷.

Prawa osób niepełnosprawnych są realizowane na podstawie aktów ustawodawczych, które nie zawsze są zgodne z potrzebami i oczekiwaniami osób ze spektrum autyzmu. Osoby ze spektrum autyzmu stanowią grupę szczególnie zależną od pomocy innych. Problemy przejawiają się

---

²¹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2008 r., Nr 123, poz. 776 ze zm.).

²² Ustawa z dnia 29 października 2010 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. Urz. Nr 226, poz. 1475).

²³ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 1996 r., Nr 67, poz. 329 i 106, poz. 496 z 1997r., Nr 28, poz. 153 i 141, poz. 943 oraz z 1998 r. nr 117 poz. 179 i 162, poz. 1126).

²⁴ Zarządzenie MEN nr 29 z dnia 4 października 1993 r. (Dz. Urz. MEN Nr 9, poz. 36 z 1993 r.).

²⁵ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2004 r., Nr 64 poz. 593).

²⁶ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (Dz.U. z 2003 r., Nr 122, poz. 1143 ze zm.).

²⁷ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. 2006 r., Nr 94 poz. 651).

w szczególności w dostępie do placówek dziennej i całodobowej opieki, oraz rehabilitacji. Przewidziane w systemie prawnym wsparcie w placówkach takich, jak środowiskowe domy pomocy społecznej, warsztaty terapii zajęciowej, czy domy pomocy społecznej z reguły nie uwzględniają w kosztach i zasadach finansowania konieczności zwiększonej codziennej opieki dla osób z tym rodzajem niepełnosprawności.

Jednym z miękkich aktów prawnych, istotnym z punktu widzenia omawianej problematyki, jest Karta praw osób z autyzmem, która została przyjęta jednogłośnie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 13 lipca 2013 roku²⁸. Uchwała powstała na bazie Karty Praw Osób z Autyzmem Unii Europejskiej, która została przegłosowana przez Parlament Europejski w 1996 roku. Parlament Europejski pierwszy stwierdził, że osoby autystyczne są wykluczone społecznie nie tylko w stosunku do osób pełnosprawnych, ale i w stosunku do osób niepełnosprawnych. W Polsce zostało to również dostrzeżone, jednak Karta Praw Osób z Autyzmem jako uchwała sejmowa nie pociąga za sobą żadnych skutków prawnych. Funkcją karty jest zwrócenie uwagi na specyficzne potrzeby osób autystycznych, różniące się zasadniczo od potrzeb osób z innymi niepełnosprawnościami.

2. Podmioty międzynarodowe, europejskie i krajowe chroniące prawo do godności

Do głównych przyczyn, dla których łamane są prawa człowieka, należą poglądy polityczne, rasa, kultura, religia czy też niepełnosprawność. Krótko mówiąc, każda odmienność może spowodować naruszenie praw człowieka przez osoby nieakceptujące odmienności. Dlatego ważna jest działalność podmiotów, które zajmują się ochroną praw człowieka. Poniżej przedstawiono wybrane przykłady podmiotów zajmujących się ochroną takich praw, w tym prawa do godności.

2.1. Podmioty międzynarodowe chroniące prawo do godności

Społeczność międzynarodowa powołała wiele sądów do rozstrzygnięcia sporów z zakresu prawa międzynarodowego. Ich status

---

²⁸ Uchwała Sejmu RP z 12 lipca 2013 r. (MP 2013, poz. 682).

prawny jest różny, a zakres ich właściwości i moc wiążąca wydawanego orzecznictwa zależy zasadniczo od aktu założycielskiego, na podstawie, którego dany sąd został utworzony. Także sądy krajowe stosują prawo międzynarodowe i dokonują jego wykładni, zatem również ich orzeczenia i opinie są istotne.

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) z siedzibą w Hadze jest głównym organem sądowym ONZ. Trybunał działa według swego Statutu, który opiera się na Statucie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej i stanowi integralną część Karty Narodów Zjednoczonych. Wszyscy członkowie Organizacji Narodów Zjednoczonych są *ipso facto* stronami Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego. Do kompetencji MTK należy rozstrzyganie sporów międzynarodowych, wydawanie opinii doradczych dla organów ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Wydawane przez niego wyroki są dla stron ostateczne²⁹. Skuteczność MTK zależy przede wszystkim od woli rządów do współpracy, bo sam nie posiada żadnych środków przymusu (np. nie dysponuje siłami policyjnymi). Niestety, statutu Trybunału nie przyjęły m.in. Stany Zjednoczone, Chiny, Rosja, Indie czy Izrael. Przeciwko takim państwom Trybunał nie może występować bez zgody Rady Bezpieczeństwa ONZ, co w praktyce skutkuje bezkarnością stałych członków Rady, jak i tych państw, które chronią się pod ich skrzydłami.

Międzynarodową organizacją, zajmującą się przypadkami łamania praw człowieka jest **Amnesty International**. Dociera ona do ludzi poprzez organizowanie kampanii nagłaśniających problem łamania praw człowieka, wykonywanie badań, dokumentacji i raportów o konkretnych przypadkach. Działacze piszą listy do rządów krajów łamiących te prawa, działają poprzez publiczne rozgłaszanie informacji o takich naruszeniach, zajmują się też udzielaniem realnej pomocy finansowej i prawnej poszkodowanym osobom. Ale zadania Amnesty International nie ograniczają się do tego. Działacze próbują różnymi sposobami powstrzymać naruszenie i łamanie praw człowieka, pracując dobrowolnie i, co do zasady, w ramach wolontariatu. Fundamentalną zasadą działania Amnesty International jest solidarność międzynarodowa³⁰.

---

²⁹ B. Wierzbicki (red.), *Prawo międzynarodowe publiczne*, Białystok 2001.

³⁰ Zob. Amnesty International, tryb dostępu: <https://amnesty.org.pl/uwaga-akcja/> [23.07.2016].

2.2. Podmioty europejskie chroniące prawo do godności

Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz) w Strasburgu to sąd międzynarodowy, którego głównym celem jest ochrona praw i wolności. Należy podkreślić, że Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz)³¹ jest wyłącznie organem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Oznacza to, że został utworzony na mocy tej Konwencji i to ona, wraz z dołączonymi do niej protokołami, określa jego kompetencje i sposób funkcjonowania. Siedzibą Trybunału jest Strasburg. Zgodnie z Konwencją o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności wyróżniamy dwa rodzaje skarg wnoszonych do ETPCz. Pierwszym rodzajem są skargi międzypaństwowe, które są wnoszone przez państwo – stronę Konwencji, przeciwko innemu państwu – stronie Konwencji. W praktyce występują one bardzo rzadko. Drugim rodzajem skarg, z którymi możemy wystąpić do Trybunału, są skargi indywidualne. Jak sama nazwa wskazuje, są one wnoszone przez indywidualne podmioty – obywateli – przeciwko państwu. W przeciwieństwie do poprzednich, są bardzo często praktykowane. Aby Trybunał mógł zbadać sprawę, musi ona najpierw spełniać kryteria formalne (tzw. kryteria dopuszczalności), które przewiduje art. 34 i 35 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W przeciwnym razie Trybunał wyda decyzję o niedopuszczalności i odrzuci skargę. Oznacza to, że skarga taka nie zostanie rozpatrzona merytorycznie z powodu niespełnienia kryteriów formalnych. Kryteria formalne decydują o dopuszczalności skargi³².

Współpraca między sądami państw członkowskich a **Trybunałem Sprawiedliwości (TS)** w trybie pytań prejudycjalnych, pozwala TS kontrolować działania państw członkowskich, a nie jedynie instytucji

---

³¹ Szerzej o działalności ETPCz w Strasburgu – zob. tryb dostępu: https://www.ms.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/europejski_trybunal_praw_czlowieka/ [18.07.2016].

³² Zob. Warunki dopuszczalności skargi, tryb dostępu: <https://bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/europejski-trybunal-praw-czlowieka/podstawowe-informacje-dotyczace-skladania-skargi-do-europejskiego-trybunalu-praw-czlowieka/warunki-dopuszczalnosci> [27.07.2016].

i organów unijnych. Głównym założeniem tej konstrukcji prawnej jest umożliwienie jednostkom realizacji praw, w tym prawa do godności³³.

Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich to jeden z organów pomocniczych Unii Europejskiej, powołany na mocy traktatu z Maastricht z 1992 r., rozpoczął swoją działalność we wrześniu 1995 r., jednak Biuro Ombudsmana zainauguowało ją 8 kwietnia 1997 r. Siedziba Rzecznika mieści się w Strasburgu³⁴. Ombudsman przyjmuje skargi od obywateli Unii Europejskiej lub każdej osoby fizycznej bądź prawnej mającej miejsce zamieszkania, lub statutową siedzibę w państwie członkowskim, przeciw działaniom instytucji i organów Unii Europejskiej, z wyjątkiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Rzecznik ma prawo i obowiązek przeprowadzania kontroli w tych instytucjach. Raz w roku przedstawia Parlamentowi Europejskiemu sprawozdanie z wyników kontroli. W wyniku śledztwa powstaje sprawozdanie skierowane do instytucji, której działalności dotyczy skarga. Ta instytucja w ciągu 3 miesięcy ma prawo zgłosić swe uwagi. Po ich rozpatrzeniu rzecznik przygotowuje końcowe sprawozdanie dla Parlamentu. Ombudsman powinien być niezależny w swoim działaniu, być niezależny od wpływu jakiegokolwiek instytucji i nie sugerować się opiniami. Podczas trwania kadencji nie może także wykonywać działalności zawodowej płatnej i nieodpłatnej³⁵.

2.3. Podmioty krajowe (polskie) chroniące prawo do godności

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej i Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka gwarantują każdemu obywatelowi prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd. Polska ją ratyfikowała, gwarantując wszystkim osobom prawo do sprawiedliwego i publicznego rozstrzygnięcia jego sprawy w rozsądnym terminie przez **niezawisły i bezstronny sąd**³⁶. W postępowaniu przed sądami z reguły obowiązuje zasada kolegiałności i udziału czynnika społecznego w sądach

---

³³ M. Wąsek-Wiaderek, *Funkcja instytucji pytań prejudycjalnych*, [w:] *Pytanie prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich*, M. Wąsek-Wiaderek, E. Wojtaszek-Mik (red.), Warszawa 2007, s. 19-20.

³⁴ T. Zieliński, *Ombudsman - możliwości i granice skutecznego działania*, Warszawa 1999.

³⁵ Zob. S. Trociuk, *Ustawa o Rzeczniku Praw Obywatelskich. Komentarz*, Łódź 2005.

³⁶ Zob. *Sądy w Polsce*, tryb dostępu: <http://www.prawnik24.pl/Dokumenty/Broszury%20MS/przew01.pdf> [28.07.2016].

I instancji (ławnik). Postępowanie przed sądami jest dwuinstancyjne: I instancja jest merytoryczna, II — w założeniu jedynie kontrolna. Ustawy procesowe przewidują jednak dalsze instancje, najczęściej o charakterze nadzwyczajno-kontrolnym (kasacja, wznowienie postępowania). Kasacja w postępowaniu cywilnym jest środkiem służącym do zaskarżania orzeczeń nieprawomocnych i tworzy quasi-trzecią instancję. W sprawach karnych kasacją zaskarżyć można orzeczenie prawomocne i wykonalne, w związku z czym jest ona instrumentem pozainstancyjnym. Postępowanie przed sądami jest jawne, a wyłączenie lub ograniczenie jawności dopuszczalne jedynie w granicach określonych w ustawie (np. zachowania w tajemnicy okoliczności z uwagi na ważny interes państwa lub interes prywatny, potrzebę ochrony porządku publicznego lub dobrych obyczajów). Szczegółowe zadania i organizacja sądownictwa administracyjnego zostały określone w przepisach ustawy z dnia 25 lipca 2002 r., prawo o ustroju sądów administracyjnych³⁷. Wprowadzono nimi, począwszy od dnia 1 stycznia 2004 r., dwa szczeble sądownictwa administracyjnego: sądy administracyjne I instancji, którymi są Wojewódzkie Sądy Administracyjne (art. 3 § 1 ustawy) oraz sąd II instancji, którym jest Naczelny Sąd Administracyjny (art. 3 § 2 ustawy). W ten sposób zrealizowana została na gruncie sądownictwa administracyjnego zasada dwuinstancyjności, wynikająca z art. 176 ust. 1 Konstytucji RP.

Nadrzędność Konstytucji w systemie źródeł prawa podlega sądowej kontroli prawa z Konstytucją. Nie sposób tu nie wspomnieć o **Trybunale Konstytucyjnym (TK)**. Organ ten wyposażony jest w prawo przeprowadzania kontroli. Orzeczenia przez niego wydawane mają charakter bezwzględny: są ostateczne i eliminują normę uznaną za niekonstytucyjną z porządku prawnego. Prawo do godności w TK respektowane jest przez rozpatrywanie skargi konstytucyjnej wnoszonej przez obywateli z powodu naruszenia przez organy władzy publicznej ich konstytucyjnych praw³⁸.

Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) to polski jednoosobowy organ państwowy ustanowiony w 1987 r., a powołany w 1988 r. Rzecznik

---

³⁷ Ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz.U. z 2014 r. poz. 1647).

³⁸ G. Kryszewski, *Trybunał konstytucyjny*, [w:] *Prawo konstytucyjne*, M. Grzybowski et al. (red.), Białystok 2009, s. 334-336.

Praw Obywatelskich pełni funkcję ombudsmana³⁹ jako samodzielny organ konstytucyjny (organ ochrony prawa). Artykuł 208 Konstytucji RP stanowi, że RPO stoi: „na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w konstytucji oraz w innych aktach normatywnych”⁴⁰. Wystąpienia i interwencje w sprawach indywidualnych łączą działalność Rzecznika w sposób bezpośredni z obywatelem. Punktem wyjścia dla podjęcia czynności przez Rzecznika musi być powzięcie informacji o konkretnym przypadku naruszenia praw lub wolności jednostki. Zapoznając się z wnioskiem może: podjąć sprawę, poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania, przekazać sprawę według właściwości, czy też nie podjąć sprawy.

Mała aktywność podmiotów państwowych i samorządowych w Polsce przyczyniła się do aktywnego działania **organizacji pozarządowych**, do których zaliczamy stowarzyszenia i fundacje. Organizacje te starają się współpracować z organami władzy i administracji w zakresie przekazywania wiedzy na temat potrzeb osób autystycznych. Współpracują z powyższymi organami, aby rodzaj niepełnosprawności był ujmowany w planach i strategiach jednostek samorządu terytorialnego. Beneficjenci o wysokim stopniu niepełnosprawności bardzo często nie są ujmowani w zasadach konkursów, co za tym idzie, organizacje pozarządowe zajmujące się autyzmem nie są w stanie wygrywać powyższych konkursów. Stowarzyszenia jak i fundacje starają się podejmować wspólnie przedsięwzięcia polegające między innymi na realizacji wspólnych projektów, współpracy w dziedzinie szkoleń na temat autyzmu. Organizacje te realizują zadania zlecone przez samorządy w celu wsparcia poszczególnych placówek. Istotną rolę odgrywają jako jednostki wspierające rodziców w kierunku egzekwowania praw przysługujących ich niepełnosprawnym dzieciom.

W większości organizacje pozarządowe zajmujące się autyzmem na terenie Polski są zrzeszone w **Porozumieniu AUTYZM-POLSKA**, które jest porozumieniem organizacji pozarządowych na rzecz dzieci i osób dorosłych z autyzmem i pokrewnymi zaburzeniami oraz ich rodzin. Celem porozumienia jest nawiązanie współpracy trójstronnej między organizacjami pozarządowymi, parlamentem i rządem. Jednym ze skutków

---

³⁹ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2010, s. 395 i nast.

⁴⁰ Art. 208 ust. 1 Konstytucji RP..., op. cit.

działalności Porozumienia AUTYZM-POLSKA była wspomniana już wcześniej uchwałą Sejmu z dnia 13 lipca 2013 r. – Karta praw osób z autyzmem.

3. Osoby z autyzmem a prawo do godności

3.1. Kim są autyści?

„Obserwowanie dziecka, które raz po raz gryzie własną rękę, kręci popielniczką zupełnie jak w hipnotycznym transie, godzinami tępo gapi się na jakiś pyłek, ryczy jak ranne zwierzę, kiedy się zbliżasz, bije się po twarzy lub rozmazuje na ciele swój kał – a na dodatek patrzy na ciebie, jakbyś był przezroczysty – to jest przerażające. Takie jest właśnie dziecko autystyczne. Ignoruje cię, odrzuca kontakt, nie słucha cię, nie porozmawia, nie pozwoli się dotknąć. Nawet nie spojrzy na innego człowieka. Sprawia wrażenie, jakby jedyną przyjemność i nagrodę dawało mu ciągle powtarzanie groteskowego, często autodestrukcyjnego zachowania. Woli rzeczy od ludzi. Jest samotne, zamknięte w sobie”⁴¹. Wiele napisano na temat autyzmu, ale chyba nikt poza cytowanym wyżej Carlem Delacato nie odważył się na tak bezpośredni, a zarazem tak prawdziwy opis.

Autyzm jest zaburzeniem rozwojowym, które najczęściej pojawia się w ciągu pierwszych trzech lat życia. Traktowany jest jako zaburzenie neurologiczne oddziałujące na pracę mózgu, który jest najbardziej złożonym i zarazem najmniej poznany układem ludzkiego ciała. Obraz kliniczny jest bardzo skomplikowany, a przyczyny powstawania nieznane. To choroba charakteryzująca się trudnościami komunikacji z innymi ludźmi i w nawiązywaniu więzi społecznych. Ludzie dotknięci autyzmem unikają kontaktu wzrokowego i fizycznego z drugą osobą. Zazwyczaj też trudno jest im zapanować nad emocjami, są nadpobudliwi. Ponadto często występuje nadwrażliwość zmysłów i brak zdolności mowy. Osoby ze spektrum autyzmu najlepiej czują się w miejscach wyciszonych, gdzie nie ma dużo ludzi, dzięki czemu ich zmysły nie zostają „przeładowane” bodźcami zewnętrznymi. Z powodu tych defektów, a zwłaszcza braku zdolności mowy, jest im bardzo trudno komunikować się z otoczeniem. Niektórzy wysoko funkcjonujący autyści kontaktują się z ludźmi poprzez pisanie na

---

⁴¹ C. Delacato, *Dziwne, niepojęte. Autystyczne dziecko*, Warszawa 1995, s. 18.

klawiaturze komputera czy też tabletu⁴². Badania naukowe udowodniły, że pomimo występowania podobieństw wśród osób autystycznych, między nimi są jednak ogromne różnice⁴³. Spektrum autyzmu obejmuje trzy sfery zaburzeń funkcji mózgu: upośledzeń interakcji społecznych, zaburzeń komunikacji werbalnych jak i niewerbalnych oraz ograniczeń zainteresowania i aktywności społecznej. Powyższe objawy pojawiają się w pierwszych latach życia dziecka i z reguły w mniejszym lub większym stopniu trwają przez całe życie. Osoby z autyzmem różnią się między sobą zarówno poziomem inteligencji jak i rozległością i głębiokością zaburzeń. Szacuje się, że około 75% wszystkich osób z autyzmem posiada opóźnienia w rozwoju inteligencji. Istnieje nieliczna grupa szczególnie uzdolnionych, która stanowi zaledwie 10% populacji autystów⁴⁴. Osoby znajdujące się w tej grupie mają zdolności do opanowania kilku języków obcych. Droga do odkrycia potencjału intelektualnego tych osób jest trudna i pełna wyzwań, przede wszystkim dla nich samych, ich rodzin oraz wszystkich osób, które pragną im pomóc.

Światowa Organizacja Zdrowia przy ONZ usystematyzowała poszczególne choroby w Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10, w której autyzm jest przyporządkowany do kategorii o symbolu F – zaburzenia psychiczne i zaburzenia rozwojowe⁴⁵, w podgrupie o symbolu F84 – całościowe zaburzenia rozwojowe⁴⁶. Symbol F84 z wyszczególnieniem poszczególnego spektrum autyzmu posiada Nr od F84.0 do F84.9⁴⁷. Powyższe symbole są stosowane przez Narodowy Fundusz Zdrowia od 1996 r. Natomiast Zakład Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) posiada odrębną klasyfikację stanowiącą o orzecznictwie, gdzie na podstawie badania lekarz orzecznik wydaje orzeczenie o: całkowitej niezdolności do pracy oraz samodzielnej

---

⁴² Zob. szerzej: U. Drozdowska et al., *Prawa pacjenta*, Warszawa 2016; W. Dykcie, *Autyzm kontrowersje i wyzwania*, Poznań 2004; U. Frith, *Autyzm. Wyjaśnienia tajemnicy*, Gdańsk 2008; T. Gałkowski, *Autyzm w rodzinie – ujęcie interdyscyplinarne*, Warszawa 1993; H. De Clarq, *Autyzm od wewnątrz – przewodnik*, Warszawa 2007.

⁴³ J. Bluestone, *Materia autyzmu. Łączenie wątków w spójną teorię*, Warszawa 2012, s. 1.

⁴⁴ Zob. szerzej: C. Stock, *Nie-zgrane dziecko*, Gdańsk 2012; por.: M. Abramowicz, A. Strzałkowska, *Upragniona i niezdolna dorosłość*, Gdańsk 2014; J. Bluestone, *Materia autyzmu, Łączenie wątków w spójną teorię*, Warszawa 2012; C. Delacto, *Dziwne niepojęte. Autystyczne dziecko*, Warszawa 1995.

⁴⁵ Zał. nr 6 do Zarządzenia nr 65/2007/DSOZ Prezesa NFZ z dnia 20 września 2007 r. w sprawie określania warunków zawierania umów.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Ibidem.

egzystencji (dawna I grupa inwalidzka), całkowitej niezdolności do pracy (dawna II grupa inwalidzka) oraz częściowej niezdolności do pracy (dawna III grupa inwalidzka)⁴⁸. Autyzm jako przyczyna niepełnosprawności został wprowadzony z dniem 1 stycznia 2010 r. – oznaczono go symbolem 12-C⁴⁹. Do całościowych zaburzeń zaliczono m.in. autyzm, autyzm atypowy, autyzm dziecięcy jak i zaburzenia autystyczne czy zespół Aspergera. W przypadku osób powyżej 16 roku życia, w stosunku, do których orzeka się stopnie niepełnosprawności, należy zauważyć, że traktowane jest, jako „całościowe zaburzenie rozwojowe powstałe przed 16 rokiem życia, z utrwalonymi zaburzeniami interakcji społecznej i/lub komunikacji werbalnej, oraz stereotypami zachowań, zainteresowań i aktywności o co najmniej umiarkowanym stopniu nasilenia”⁵⁰. Natomiast symbole przyczyn niepełnosprawności od nr 1 do 10 odnoszą się bezpośrednio do konkretnych schorzeń tj.: 01-U – upośledzenie umysłowe, 03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu, czy też 08-T – choroby układu pokarmowego.

Ta krótka charakterystyka zaburzeń ze spektrum autyzmu wskazuje, iż co do zasady autysta nie jest upośledzony fizycznie, tj. nie musi przełamywać barier architektonicznych, mimo to potrzebuje bardzo specyficznych warunków socjalno-bytowych.

3.2. Regulacje prawne i orzecznictwo krajowe a potrzeby osób z autyzmem

Prawa osób niepełnosprawnych mogą być realizowane na podstawie aktów prawnych, które nie zawsze są zgodne z potrzebami i oczekiwaniami osób ze spektrum autyzmu. Wskazane wcześniej akty prawne dotyczą ogólnie praw osób niepełnosprawnych, natomiast osoby ze spektrum autyzmu stanowią grupę szczególnie zależną od pomocy innych. Programy wsparcia osób niepełnosprawnych najczęściej wykluczają osoby autystyczne ze względu na ich specyficzne potrzeby i ograniczenia. Najczęściej bywa tak, że w systemie pomocy społecznej, jak i rehabilitacji społeczno-zawodowej, nie przewiduje się osób z autyzmem. Dyskryminacja

---

⁴⁸ Ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 17 grudnia 1998 r. (Dz.U. 1998, Nr 162, poz. 1118 ze zm.).

⁴⁹ Rozporządzenie MGPIPS z dnia 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (Dz.U. 2003 r., Nr 139, poz. 1328).

⁵⁰ Ibidem.

przejawia się w szczególności w dostępie do placówek dziennej i całodobowej opieki oraz rehabilitacji. Problem dotyczy m.in. osób z autyzmem, oraz wielu osób z niepełnosprawnymi ruchowo i intelektualnie. Przewidziane w systemie wsparcie w placówkach takich, jak środowiskowe domy pomocy społecznej, warsztaty terapii zajęciowej, czy domy pomocy społecznej nie uwzględniają w kosztach i zasadach finansowania tych instytucji konieczności zwiększonej codziennej opieki dla tych osób. Dyskryminacja osób z autyzmem w Polsce jest więc podwójna, tj. występuje w stosunku do osób pełnosprawnych, jak i w stosunku do innych osób niepełnosprawnych.

Należy podkreślić, jedynym systemowym rozwiązaniem w Polsce dotyczącym osób autystycznych jest prawo do edukacji oraz zasady organizowania nauki dla uczniów z autyzmem, które regulują następujące akty prawne: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (art. 70), ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (art. 1, art. 5, art. 14, art. 14a, art. 17, art. 58, art. 71b) oraz wydane do ustawy rozporządzenia ministra edukacji.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, które weszło w życie z dniem 1 września 2015 r. z wyjątkiem części zapisów (§ 7 ust. 2–6), które weszły w życie z dniem 1 stycznia 2016 r.⁵¹, wprowadza m.in. postulowane przez środowiska osób niepełnosprawnych, w tym rodziców dzieci z autyzmem, zmiany w obszarze specjalnych potrzeb edukacyjnych. Wprowadzono m.in.:

- zobowiązanie do dodatkowego zatrudniania nauczycieli posiadających kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, specjalistów, asystenta, o którym mowa w art. 7 ust. 1e ustawy o systemie oświaty (w przypadku klas I-III szkoły podstawowej), lub pomocy nauczyciela w przedszkolach, innych formach wychowania przedszkolnego i szkołach ogólnodostępnych, w których kształceniem

---

⁵¹ Rozporządzenie MEN z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2015, poz. 1113).

specjalnym są objęci uczniowie posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na autyzm, w tym zespół Aspergera, lub niepełnosprawności sprzężone;

- możliwość, za zgodą organu prowadzącego, zmniejszenia liczby dzieci w oddziale integracyjnym przedszkola lub liczby uczniów w oddziale integracyjnym szkoły w stosunku do liczby określonej obecnie w przepisach wydanych na podstawie art. 60 ust. 2 ustawy o systemie oświaty;
- określenie jakie zajęcia rewalidacyjne powinny być w szczególności uwzględnione w indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych opracowywanych dla uczniów niewidomych, niesłyszących, z afazją lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera⁵².

W styczniu 2016 roku został wystosowany apel przez Rzecznika Praw Obywatelskich Adama Bodnara, przy wsparciu organizacji pozarządowych zajmujących się pomocą osobom niepełnosprawnym do Pani Beaty Szydło Prezesa Rady Ministrów w sprawie ratyfikacji Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (KPON)⁵³. Celem powyższej Konwencji jest popieranie, ochrona oraz zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby z niepełno sprawnościami, oraz poszanowanie ich przyrodzonej godności. Podstawowym wyzwaniem Konwencji pozostaje zapewnienie skuteczności postanowień tego aktu prawnego zarówno za pomocą instrumentów prawa wewnętrznego, jak i w drodze mechanizmów międzynarodowych. Organem odpowiedzialnym na arenie międzynarodowej za monitorowanie przestrzegania postanowień Konwencji jest Komitet do spraw praw osób niepełnosprawnych, ustanowiony w drodze art. 34 KPON. Oprócz swoich podstawowych funkcji, Komitet, na mocy art.1 ust. 1 Protokołu fakultatywnego do KPON, „może przyjmować oraz zapoznawać indywidualne zawiadomienia ze strony, osób lub grup osób, które twierdzą, że są ofiarami naruszenia przez

---

⁵² Ibidem.

⁵³Zob. Apel RPO w sprawie ratyfikacji Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, nr XI.516.1.2015.AB z dnia 21.01.2016 r.

państwo-stronę postanowień Konwencji⁵⁴. W efekcie Komitet może zalecić organom państwa odpowiednie działania naprawcze, lub zmiany o charakterze legislacyjnym. Prawo składania skarg indywidualnych nie przysługuje jednak polskim obywatelom, ani innym osobom, które zostały pokrzywdzone w wyniku działania, lub zaniechania polskich instytucji publicznych. Do chwili obecnej Polska nie podpisała, ani ratyfikowała Protokołu fakultatywnego Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, mimo że do końca 2015 roku Protokół fakultatywny został ratyfikowany przez 88 państw członkowskich ONZ, w tym 21 państw UE.

W powyższym apelu RPO podkreślił, że brak ratyfikacji Protokołu przez Polskę dla osoby z niepełnosprawnością stanowi poważne ograniczenie możliwości dochodzenia praw przyznanych w drodze tej Konwencji. Natomiast stanowisko polskiego rządu w sprawie ratyfikacji Protokołu pozostaje negatywne⁵⁵. Jednak RPO deklaruje, że będzie w dalszym ciągu zabiegał o zmianę decyzji rządu w sprawie ratyfikacji Protokołu fakultatywnego do Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

Jeżeli chodzi o orzecznictwo, to coraz częściej przed WSA i NSA toczą się sprawy dotyczące osób autystycznych. Należy zauważyć, że opiekunowie upominają się o prawa dla swoich podopiecznych. Wszelkiego rodzaju decyzje administracyjne często są krzywdzące dla podopiecznych. Natomiast bardzo ograniczone jest orzecznictwo dotyczące dorosłych osób autystycznych, które są w większości ubezwłasnowolnione, rodzice są w podeszłym wieku lub ich brak, a opiekunowie prawni z reguły nie kwapią się, aby za bardzo pomagać dorosłym osobom, które nie są w stanie samodzielnie upomnieć się o swoje prawa.

Największa ilość orzeczeń dotyczy specjalistycznych usług opiekuńczych (SUO), które bardzo trudno uzyskać osobom autystycznym. Zgodnie z art. 8 Ustawy o ochronie zdrowia psychicznego⁵⁶ ośrodki pomocy społecznej winne organizować wsparcie społeczne osobom, które mają duże trudności w codziennym funkcjonowaniu w środowisku w zakresie:

---

⁵⁴ Zob. *Protokół fakultatywny do KPON*; tryb dostępu: www.rpo.gov.pl/sites/default/files/PL_Protokol_fakultatywny_do_Konwencji_o_prawach_osob_niepelnosprawnych_tlumaczenie_robocze.pdf [06.08.2016].

⁵⁵ *Odpowiedź na apel RPO, Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej*, Pani Elżbiety Rafalskiej, z dnia 23.03.2016 r., tryb dostępu: www.rpo.gov.pl [06.08.2016].

⁵⁶ *Ibidem*.

edukacji, zatrudnienia oraz w sprawach bytowych. Usługi opiekuńcze należą do zadań zleconych gminy. Jeżeli WSA uchyli decyzję, wraca ona do organu decyzyjnego, który wystawia decyzję zgodną z oczekiwaniem skarżącego. Procedura nie zostaje zakończona, ponieważ gmina nie posiada środków na powyższe usługi. Gmina występuje z zapotrzebowaniem do urzędu wojewódzkiego, który przyznaje powyższą kwotę na kolejny rok. Walka rodziców czy też opiekunów często trwa bardzo długo – najczęściej co najmniej dwa lata⁵⁷.

Pojawiają się także problemy związane z transportem dzieci do niepublicznego przedszkola poza teren gminy, w której zamieszkuje dziecko autystyczne. Jeżeli gmina nie posiada przedszkola specjalistycznego, powinna zapewnić dowóz dziecka do przedszkola specjalistycznego.

Pojedyncze orzeczenia dotyczą m.in. skierowania do Ośrodka Domu Samopomocy, refundacji pokrycia kosztów rehabilitacyjnych, czy też odmowy udzielenia zasiłku stałego.

W Polsce, mimo tego, że coraz więcej osób i instytucji podejmuje działania na rzecz zapewnienia specjalistycznej pomocy, wciąż brakuje systemowego podejścia. Pomoc jest bardzo fragmentaryczna. Choć istnieje wiele dobrych wzorów wypracowanych przez organizacje rodziców i profesjonalistów, wciąż zdecydowana większość osób z autyzmem nie ma dostępu ani do opieki medycznej, ani pomocy społecznej, ani zatrudnienia. Dobre praktyki nie są wychwytywane przez decydentów mających wpływ na prawdziwie systemowe rozwiązania⁵⁸.

Kolejnym elementem składającym się na godność osoby autystycznej jest możliwość realizacji prawa do pracy. Osoby ze spektrum autyzmu obecnie w Polsce praktycznie nie pracują. Orzecznictwo sądowe w naszym kraju nie odnotowało ani jednego roszczenia dotyczącego realizacji pracowniczego zatrudnienia osób ze spektrum autyzmu. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób

---

⁵⁷ Zob. orzeczenia WSA dotyczące specjalistycznych usług opiekuńczych: II SA/ Bk z dn. 22.06.2010 r., WSA Białystok, II S.A. Łd 300/08 z dn. 20.08.2008 r., WSA Łódź, II S.A./Rz 512/05 z dn. 1.03.2006 r., WSA Rzeszów, II S.A./Sz 966/06 z dn. 15.11.2006 r., WSA Szczecin.

⁵⁸ Zob. A. Rajner i J. Wygnańska, *Rzecznictwo*, Warszawa 2004.

niepełnosprawnych⁵⁹ i Ustawa o pomocy społecznej⁶⁰ powinny gwarantować osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie na rynku pracy i taki poziom zabezpieczenia społecznego, który nie spychałby tych ludzi na margines. Ale niestety, jest wręcz odwrotnie – pogłębiają marginalizację życia osób ze spektrum autyzmu.

Autor niniejszego opracowania obronił w 2015 r. pracę magisterską pt. „Prawo do pracy osób z niepełnosprawnością – autyzmem w prawie i praktyce (na podstawie województwa podlaskiego)”, w której podjął próbę ustalenia, na ile polskie prawo i realia rynku pracy umożliwiają osobom z niepełnosprawnością – autyzmem, realizację prawa do pracy. Na jej podstawie należy stwierdzić, że prawo do pracy osób autystycznych nie jest dostatecznie zagwarantowane. W praktyce osoby ze spektrum autyzmu praktycznie nie pracują, przez co są wykluczone społecznie. W wyjątkowych przypadkach korzystają z pilotażowych projektów, kiedy to ograniczona ilość osób autystycznych otrzymuje pracę na czas określony. Teza, którą postawił autor we wstępie: „polskie prawo do pracy i realia rynku pracy umożliwiają osobom z niepełnosprawnością – autyzmem, uzyskanie pracy”, nie sprawdziła się. Należy podkreślić, że praca zapewne nie jest do końca obiektywna ze względu na niepełnosprawność autora, ale mimo to, jak się wydaje, określa ogólne możliwości zatrudnienia osób ze spektrum autyzmu. Realizując cel i weryfikując tezę pracy, przeprowadzono rozważania i badania, wypracowano wstępne wnioski:

1. Ani jeden badany pracodawca nie zatrudnia osoby ze spektrum autyzmu.
2. Ani jeden badany pracodawca nie zatrudniłby osoby ze spektrum autyzmu (mimo że zatrudnia choćby osoby z Zespołem Downa).
3. Brak świadomości społeczeństwa o istocie i konsekwencjach autyzmu.
4. Pracodawcy podkreślają, że możliwe może być zatrudnienie po utworzeniu stanowiska pracy.
5. Potrzebna jest pomoc finansowa i organizacyjna władz państwowych i samorządowych.

---

⁵⁹ Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2016 r. poz. 2046, 1948, z 2017 r. poz. 777, 935, 1428).

⁶⁰ Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2016 r. poz. 930, 1583, 1948, 2174, z 2017 r. poz. 38, 60, 624, 777, 1292, 1428, 1475).

6. Brak rozwiązań prawnych dotyczących bezpośrednio osób ze spektrum autyzmu.
7. Problem w kontakcie z osobą autystyczną stanowi przede wszystkim ograniczona mowa czynna.
8. Lekceważące podejście pracodawców do problemu autyzmu⁶¹.

Ze względu na specyficzny rodzaj schorzenia, jakim jest autyzm, należy podkreślić, że nie wyszczególniono tej choroby w przepisach prawnych dotyczących prawa do pracy. Osoba ze spektrum autyzmu odnajdzie się na rynku pracy wówczas, gdy utworzy się jej specyficzne warunki do pracy, które pomogą jej w miarę godnie funkcjonować w społeczeństwie. Koszty te będą znacznie niższe od kosztów leczenia, terapii, rehabilitacji i utrzymania w domu pomocy społecznej, czy też w zakładzie leczniczym. Mądre podejście władz państwowych, samorządowych jak i organizacji pozarządowych ułatwi życie osobom ze spektrum autyzmu, a co za tym idzie przyczyni się do rozwoju demokratycznego społeczeństwa.

Próbę odnalezienia się na rynku pracy autor podjął w kwietniu 2016 roku. Początkowo miał być zatrudniony na stanowisku biurowym. Spotkanie z pracodawcą w tej sprawie doszło do skutku pod koniec marca 2016 r. Okazało się, że jest możliwość zatrudnienia na 0,55 etatu w Zakładzie Aktywizacji Zawodowej (ZAZ)⁶². Umowa o pracę miała być zawarta na zastępstwo, ponieważ osobie niepełnosprawnej, która jest zatrudniona, z dniem 31.03.2016 r. wygasa orzeczenie o znacznym stopniu niepełnosprawności. W rzeczywistości nie było to jednak stanowisko pracownika biurowego, lecz pracownika zajmującego się naprawą i recyklingiem. Autor miał pracować do momentu otrzymania orzeczenia o stopniu niepełnosprawności przez pracownicę, która znajduje się na urlopie bezpłatnym. Nieoficjalnie autor miał nie pracować na powyższym stanowisku, lecz „poruszać się w meandrach prawnych” (zwrot prezesa ZAZ-u). Po dwóch tygodniach okazało się, że pracownica, o której była mowa wcześniej, nie otrzymała oczekiwanego orzeczenia o znacznym

---

⁶¹ M. Oksztulski, *Prawo do pracy osób z niepełnosprawnością – autyzmem w prawie i praktyce (na podstawie województwa podlaskiego)*, Białystok 2015, praca magisterska napisana pod opieką naukową dr hab. M. Perkowskiego, prof. UwB, na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku.

⁶² Rozporządzenie MPiPS z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie zakładów aktywizacji zawodowej (Dz.U. z 2012 r., poz. 850).

stopniu niepełnosprawności, natomiast o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności. Orzeczenie nie satysfakcjonowało pracodawcę. Orzeczenie autora natomiast było jak najbardziej trafne. Po przeanalizowaniu regulaminu ZAZ-u autor doszedł do wniosku, że oprócz prac fizycznych osoby niepełnosprawne oficjalnie nie mogą zajmować innych stanowisk w ZAZ. Wszystkie ZAZ-y w Polsce oferują tylko i wyłącznie osobom niepełnosprawnym stanowiska pracowników fizycznych. W ZAZ ilość stanowisk pracy jest zgodna z limitem zatwierdzonym przez Urząd Marszałkowski. Po przepracowaniu całego miesiąca autor dowiedział się, że będzie zatrudniony na okres próbny jeszcze w maju, lecz umowy nie dostał. Dnia 10 maja 2016 r. czyli po przepracowaniu 40 dni, otrzymał umowę o pracę na okres próbny od dnia 1 kwietnia 2016 r. do dnia 31 maja 2016 r., która została zawarta w dniu 1 kwietnia 2016 r. Umowa zawierała załącznik, w którym opisane zostały obowiązki pracownika na stanowisku naprawy i recyklingu:

- segregowanie i układanie dodatków krawieckich (nici, szpilki, igły, nożyczki);
- prasowanie szwów;
- szycie na maszynie;
- naszywanie aplikacji;
- ręczne zszywanie materiałów;
- obrysowywanie i wycinanie szablonów na materiale;
- odpruwanie/przyszywanie guzików;
- rozpruwanie materiałów;
- przerabianie materiałów trwałych;
- uprzątnięcie stanowiska pracy – zamiatanie, odkurzanie;
- inne, zlecone przez Zarząd Stowarzyszenia.

W trakcie rozmowy z prezesem stowarzyszenia Autor dowiedział się, że umowa o pracę nie zostanie przedłużona, ponieważ jego samodzielność nie pozwala na pracę indywidualną bez asystenta. Możliwość zatrudnienia może dojść do skutku po jego usamodzielnieniu się. Natomiast ZAZ nie zatrudnia asystentów osób niepełnosprawnych, lecz trenerów pracy. Trener pracy ma pod opieką wielu pracowników niepełnosprawnych. W tym samym dniu w trakcie rozmowy, psycholog

zapropował, aby autor został w ZAZ autentycznie na stanowisku naprawy i recyklingu – autor nie zgodził się, czując się upokorzony i wykorzystany przez pracodawcę.

W roku 2013 powstał raport „Autyzm – Sytuacja Dorosłych”, który dotyczył sytuacji dorosłych osób z autyzmem w Polsce. Badania przeprowadzono w 7 województwach (określonych przez grantodawcę i spełniających kryteria reprezentatywności), przy bardzo dużym zaangażowaniu regionalnych organizacji pozarządowych. Dostarcza on cennych danych na temat sytuacji dorosłych osób z autyzmem w Polsce w zakresie wspierania ich i rodzin przez administrację samorządową, ośrodki pomocy społecznej, powiatowe centra pomocy rodzinie, różnego rodzaju placówki i organizacje pozarządowe. Jest też rozdział o potrzebach osób z autyzmem i systemie wsparcia dla nich w świetle opinii ich opiekunów i rodziców. W końcowej części raportu przedstawiono rekomendacje, które zdaniem autorów powinny być brane pod uwagę przy opracowaniu wszelkich programów, strategii i planów w ramach polityki w dziedzinie ochrony zdrowia, pomocy społecznej, oraz rehabilitacji społecznej i aktywizacji zawodowej. Do raportu dołączono listę placówek, które według deklaracji czy wiedzy respondentów, są otwarte na uwzględnienie potrzeb osób z autyzmem lub przynajmniej gotowe do ich przyjęcia⁶³. Obraz wsparcia dla dorosłych osób z autyzmem wyłaniający się z badania jest alarmujący, a i tak należy przyjąć, że jest bardziej optymistyczny, niż ma to miejsce w rzeczywistości. Po pierwsze, można się spodziewać, że na ankiety odpowiedziały bardziej zaangażowane w pomoc osobom z autyzmem podmioty⁶⁴. Po drugie, część przedstawicieli administracji publicznej podawała znacznie zawyżone dane na temat wsparcia osób z autyzmem. W kilku przypadkach, kiedy podawane dane stały w jawnej sprzeczności z wiedzą organizacji na danym terenie, dokonano ich weryfikacji. Wykazała ona nieprawdziwość danych, ujawniając, że deklarowanego wsparcia *de facto* nie było, że podana liczba osób z autyzmem w określonych typach placówek była w rzeczywistości liczbą wszystkich osób niepełnosprawnych, *etc.*⁶⁵

---

⁶³ Zob. Raport 2013, *Autyzm – Sytuacja Dorosłych*, Warszawa 2013.

⁶⁴ Część podmiotów otwarcie przyznawała, że nie wypełni ankiety, gdyż nie ma żadnych programów wsparcia dla osób z autyzmem.

⁶⁵ Raport 2013, *Autyzm...*, op. cit.

Powyższy raport zwrócił uwagę na dramatycznie niską liczbę różnego typu placówek, które przyjmują dorosłe osoby z autyzmem, brak danych o liczbie dorosłych osób z autyzmem i skali ich potrzeb, jak również na to, że urzędnicy i kadry instytucji publicznych o specyfice autyzmu nie posiadają dostatecznej wiedzy o potrzebach osób z autyzmem. Wskazano, że brak odpowiedniej opieki medycznej dla osób z autyzmem. Zwrócono uwagę na brak działań ze strony administracji, mających na celu poprawę sytuacji dorosłych autystów. Organy samorządowe w bardzo niskim stopniu współpracują z innymi instytucjami i organizacjami pomagającymi dorosłym osobom autystycznym. Zwrócono także uwagę na bardzo trudną sytuację rodzin dorosłych osób z autyzmem, natomiast częsty brak zgłaszania przez nich potrzeb do organów publicznych wskazuje na ogromny lęk i poczucie bezradności.

Wyniki badań wskazują, że osoby autystyczne, jak i ich rodziny, są dyskryminowane przez służby publiczne poprzez działania konkretnych urzędów, jak i na poziomie systemowym – przez rozwiązania prawne, nawet w porównaniu do innych grup osób niepełnosprawnych. Natomiast najważniejszymi rekomendacjami powyższego raportu są ograniczenia dyskryminacji osób z autyzmem poprzez podjęcie szeregu działań przez wszystkie szczeble władzy i administracji, organizacje działające na rzecz osób z autyzmem i ich rodzin. Konieczna jest również współpraca między nimi.

W 2014 roku został opracowany przez Autism-Europe raport dotyczący sytuacji osób autystycznych⁶⁶. Wyniki powyższego raportu są szokujące, mimo że dotyczą tylko wybranych problemów osób autystycznych. Przykładowo, realizacja prawa wynikającego z art. 24 Konwencji osób niepełnosprawnych jest niemożliwa dla osób autystycznych (z trudnościami w komunikacji) i niepełnosprawnością intelektualną, gdyż w programie edukacyjnym Erasmus brakuje przejrzystych i dobrze uporządkowanych informacji dotyczących dostępności i dostosowania do potrzeb niepełnosprawnych studentów⁶⁷.

---

⁶⁶ *Raport Autism-Europe 2014, z implementacji Konwencji*, tryb dostępu: www.autismeurope.org [05.08.2016].

⁶⁷ Zob. Program Erasmus plus, tryb dostępu: http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/indetex_en.htm [05.08.2016]. Warto jedynie nadmienić, że w prawie unijnym brak jest regulacji prawnej dotyczącej wzajemnego „przedkładania” orzeczeń o niepełnosprawności. Systemy orzekania o niepełnosprawności we wspomnianych krajach są niejednolite, a każde

Nawiązując z kolei do Dyrektywy Rady 2000/78/WE ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudniania i pracy⁶⁸, brakuje przepisów dotyczących dostępu do kształcenia zawodowego. Należy podkreślić, że możliwość specjalistycznego kształcenia zawodowego, mającego na celu zdobycie kompetencji i umiejętności zawodowych, jest niezbędnym warunkiem zapewnienia dostępu do zatrudnienia dla osób z zaburzeniami rozwojowymi. W powyższej Dyrektywie w art. 3 ust. 1 lit. b) nie jest jasne, kto i w jaki sposób powinien zapewnić możliwość dostosowanego kształcenia zawodowego dla osób z zaburzeniami rozwojowymi⁶⁹. W raporcie podkreśla się, że aktualnie dostępne zbiory danych na temat niepełnosprawności nie badają uczestnictwa osób niepełnosprawnych w innych dziedzinach codziennego życia niż zatrudnienie, takich jak np. dostęp do sportu, rekreacji i wydarzeń kulturalnych, uczestnictwo w życiu społecznym i politycznym, dostęp do ogólnej i specjalistycznej opieki zdrowotnej dla osób niepełnosprawnych, dostęp do usług w zakresie rehabilitacji i rehabilitacji fizycznej, psychologicznej, społecznej i zawodowej, instytucjonalizacja w zamkniętych i odizolowanych ośrodkach mieszkalnych wobec dostępności alternatywnej opcji mieszkalnictwa wspieranego, umożliwiającego życie w lokalnej społeczności. Dane raportu są bardzo skromne, dotyczą tylko częściowo edukacji i zatrudnienia ogólnie osób niepełnosprawnych.

---

państwo stosuje własne kryteria orzekania o niepełnosprawności. Wobec powyższego osoba, legitymująca się dokumentem potwierdzającym niepełnosprawność, wydanym przez jedno z państw członkowskich Unii Europejskiej, nie może być traktowana, w świetle przepisów prawa polskiego jak osoba niepełnosprawna, co utrudnia mobilność w ramach UE – zob. regulacje prawne dotyczące orzekania o niepełnosprawności w prawie unijnym, tryb dostępu: www.autismeurope.org www.niepelnosprawni.gov.pl/art,14,uznawanie-dokumenow-obrebie-unii-europrjskiej [05.08.2016].

⁶⁸ Dyrektywa Rady 2000/78/WE ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudniania i pracy (Dz.U. WE L. 303 z 212 2000). Zob. art. 17 Dyrektywy Rady 2000/78/WE: „Niniejsza dyrektywa nie nakłada wymogu, aby osoba która nie jest kompetentna ani zdolna bądź dyspozycyjna do wykonywania najważniejszych czynności na danym stanowisku lub kontynuacji danego kształcenia, była przyjmowana do pracy, awansowana lub dalej zatrudniana, nie naruszając obowiązku wprowadzania racjonalnych zmian uwzględniających potrzeby niepełnosprawnych”.

⁶⁹ Ibidem.

Kolejnym przykładem naruszenia prawa do godności jest Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich z 2015 roku⁷⁰, dotyczący dostępności edukacji akademickiej dla osób z niepełnosprawnościami. Odnosi się on do raportu przygotowanego na podstawie badań „Dostępność edukacji akademickiej dla osób z niepełnosprawnościami. Analiza i zalecenia”. Jest bogaty, ciekawy, wnosi wiele wartości poznawczych, a mimo to do końca nie satysfakcjonuje. Wskazuje się na osoby różnego rodzaju niepełnosprawnościami, tj. na osoby głuche, niewidome, niepełnosprawne ruchowo oraz chore psychicznie. Autyzm wymyka się jednak tej klasyfikacji. W ogólnej liczbie osób z niepełnosprawnościami autyści mogą znikać. Autor niniejszego rozdziału stawia tezę: osoby z autyzmem zostały włączone *in gremio* do grupy osób psychicznie chorych. Jeśli tak jest, to należy stanowczo temu zaprzeczyć.

Kolejnym przykładem na dyskryminację autystów jest odpowiedź na Interpelację posła Jacka Żalka nr 1768 do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie studentów i doktorantów z autyzmem, w której to interpelacji zapytano:

1. Czy MNiSW dostrzega problem studentów i doktorantów z autyzmem, którzy intelektualnie w pełni odpowiadają wymaganiom stawianym przez system szkolnictwa wyższego, a posiadają jedynie trudności z mówieniem?
2. Czy Pan Minister posiada informacje ile osób z autyzmem studiuje na uczelniach wyższych w Polsce? Jeśli tak, to proszę o podanie ilości tych studentów i uczelni na których studiują.
3. Czy w opinii Pana Ministra istnieje możliwość stworzenia mechanizmów wsparcia ze strony MNiSW dla studentów, doktorantów z autyzmem? Na czym takie wsparcie ze strony MNiSW mogłoby polegać?
4. Czy Pan Minister zapoznał się z publikacją Rzecznika Praw Obywatelskich: *Zasada równego traktowania – prawo i praktyka, nr 16. Dostępność edukacji akademickiej dla osób z niepełnosprawnościami*, w której nie ma ani jednego zdania o

---

⁷⁰ Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich, „Zasada równego traktowania – prawo i praktyka”, nr 16, *Dostępność edukacji akademickiej dla osób z niepełnosprawnościami*, Warszawa 2015.

osobach z autyzmem? Czy w opinii Pana Ministra może to być dyskryminacja tych osób?

5. Jakie w opinii MNiSW mogą być potencjalne źródła finansowania projektu badawczego, który byłby realizowany przez uczelnię wyższą, a jego celem byłoby kompleksowe opracowanie mechanizmów, narzędzi, komunikatorów, instrumentarium do tego, by osoby z autyzmem mogły być studentami lub doktorantami?⁷¹

Odpowiedzi na interpelację udzielił sekretarz stanu w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego Aleksander Bobko. Według niego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego podjęło szereg działań zmierzających do umożliwienia odbywania studiów i studiów doktoranckich przez osoby niepełnosprawne. Należy jednak zaznaczyć, że adresatem działań legislacyjnych podejmowanych przez Ministerstwo są wszystkie osoby z orzeczoną niepełnosprawnością, nie zaś wyodrębniona grupa, jaką stanowią studenci i doktoranci dotknięci autyzmem. W obowiązującym stanie prawnym dostosowanie pomocy do potrzeb określonych grup osób niepełnosprawnych, takich jak studenci i doktoranci cierpiący na autyzm, pozostaje w gestii autonomii uczelni. To właśnie władze i administracja uczelni znają najlepiej problemy studentów i doktorantów niepełnosprawnych pobierających naukę w danej uczelni, dlatego to na nich ciąży obowiązek dostosowania form pomocy do potrzeb osób z określonym rodzajem niepełnosprawności⁷².

Należy podkreślić, że autyzm charakteryzują poważne ilościowe i jakościowe zaburzenia w komunikacji, sferze społecznej, oraz zachowaniu. Istnieją grupy osób autystycznych, które nie porozumiewają się werbalnie. Ze względu na głębokość zaburzeń autystycznych nie rozwinęła się u nich mowa werbalna. Natomiast dotacja na studenta lub, doktoranta ze spektrum autyzmu, który nie jest wyodrębniony jako

---

⁷¹ Interpelacja nr 1768 do Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie studentów i doktorantów z autyzmem z dnia 14 marca 2016 r., tryb dostępu: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=2E79C282> [08.08.2016].

⁷² Odpowiedź na interpelację nr 1768 w sprawie studentów i doktorantów z autyzmem z dnia 29 marca 2016 r., tryb dostępu: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=72C0317B> [08.08.2016].

oddzielna i specyficzna grupa ma wagę 1,4⁷³. Taki podział jest krzywdzący dla studentów i doktorantów z ASD.

Wnioski

Autyzm staje się chorobą naszych czasów, a zarazem problemem społecznym. Z roku na rok rośnie liczba osób z autyzmem, który postrzegany jako choroba cywilizacyjna. Niestety polskie prawo i programy polityki społecznej nie są w wielu wymiarach dostosowane do specyfiki tej niepełnosprawności. Osoby z autyzmem są w Polsce podwójnie dyskryminowane: jako osoby niepełnosprawne w stosunku do osób zdrowych, a jako osoby z autyzmem w stosunku do osób niepełnosprawnych ze względu na brak dostępu do wielu form wsparcia oferowanych osobom niepełnosprawnym. W tej sytuacji wiele osób autystycznych po zakończeniu edukacji skazanych jest na całkowitą izolację w domu rodzinnym, pod opieką starzejących się i schorowanych rodziców.

Należy zauważyć, że mała świadomość społeczna ludności, przyczynia się do późniejszej diagnozy. Obecnie środki masowego przekazu, tj. przede wszystkim Internet, pomagają rodzicom w podjęciu decyzji o wczesnej diagnozie zaburzonego emocjonalnie dziecka. Wczesna diagnoza, intensywne terapie i rehabilitacja są bardzo istotne w dalszym życiu osoby autystycznej. Chcąc ograniczyć skutki zaburzeń autystycznych należy zastosować edukację jak i kompleksową, długoterminową a zarazem wielospecjalistyczną opiekę. Mając te narzędzia można zmniejszyć zakres niepełnosprawności w poszczególnych okresach życia (w wieku dziecięcym, młodzieńczym i dorosłym).

Autyzm jest specyficzną niepełnosprawnością, która przez wiele lat nie posiadała własnej identyfikacji nie tylko w Polsce, ale również na całym świecie. Opieka nad osobą autystyczną pociąga za sobą wysokie koszty, podobnie, jak leczenie, rehabilitacja, edukacja, mieszkalnictwo czy praca.

---

⁷³ Ibidem. Sposób podziału dotacji uzależnia wysokość otrzymywanej dotacji od liczby studentów i doktorantów będących osobami z niepełnosprawnościami. Wyróżnia się 3 grupy niepełnosprawności, tj. niesłyszący i słabo słyszący z wagą 3,6, niewidomi, słabo widzący lub z dysfunkcją narządów ruchu, z wagą 2,9, oraz pozostałe rodzaje niepełnosprawności, z wagą 1,4 (do której zaliczane jest spektrum autyzmu) - zob. Załącznik nr 11 do rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 27 marca 2015 r. w sprawie sposobu podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych (Dz. U. Nr 463).

Ratyfikowana konwencja o prawach osób niepełnosprawnych zobowiązuje Polskę do traktowania osób niepełnosprawnych na równi z osobami zdrowymi. Natomiast brak jest w niej podejścia subiektywnego do poszczególnych niepełnosprawności ze szczególnym uwzględnieniem osób ze spektrum autyzmu.

Warto też zauważyć, że brak danych statystycznych dotyczących ilości osób autystycznych w Polsce nie sprzyja podejmowaniu skutecznych kroków w niesieniu pomocy niepełnosprawnym. Należy monitorować sytuację tej grupy osób, której ilość, według różnych szacunków, wzrasta w tempie niepokojącym.

Brak odpowiednich aktów prawnych obliguje organizacje zajmujące się problemami osób autystycznych do utworzenia ponadpartyjnej Parlamentarnej Grupy ds. Autyzmu w obecnej kadencji, której celem będzie stworzenie systemowego rozwiązania dotyczącego wszystkich problemów związanych z egzystencją osób z autyzmem. Apeluje się do władz rządowych jak i samorządowych o poważne traktowanie organizacji pozarządowych, w tym Porozumienia AUTYZM-POLSKA. Należy podkreślić, że stworzenie odpowiednich gwarancji prawnych i zapewnienie finansowania z budżetu państwa przyczyni się do zapewnienia godnego życia osobom ze spektrum autyzmu. W ocenie autora najlepszym rozwiązaniem byłoby utworzenie konwencji osób autystycznych, która zapewniłaby godne życie osobom ze spektrum autyzmu na całym świecie.